

SJÄLVRADERING OCH GLÖMSKANS VILLKOR

Chris Haffenden

BYRÅKRATI • RJ 2026

Självradering och glömskans villkor

CHRIS HAFFENDEN

Riksbankens Jubileumsfond
i samarbete med Makadam förlag

MAKADAM FÖRLAG
GÖTEBORG & STOCKHOLM
WWW.MAKADAMBOK.SE

Byråkrati är Riksbankens Jubileumsfonds årsbok 2026
Redaktör: Jenny Björkman
Redaktionsråd: Katarina Barrling, Anneli Dufva,
Magnus Linton, Victor Malm

SJÄLVVRADERING OCH GLÖMSKANS VILLKOR
© Chris Haffenden 2026
Grafisk form: Johan Laserna
ISBN för denna volym: 978-91-7655-033-5 (pdf)
ISSN 2000-1029

Detta verk är licensierat enligt Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell.
För att se en kopia av licensen, besök <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>
eller kontakta Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

Innehåll

Förord: Byråkrati	7
Byråkrati och minneshål	19
Kafkas process mot självradering	25
Burneys kontroll över eftermälet	31
Dickens och James: brevbålet som självradering	37
Databasen och medborgaren i informationssamhället	43
Ett städat skrivbord: ordning och självreglering	51
Big Techs stängda arkiv och rätten att bli bortglömd	57
Noter	65
Presentation av Riksbankens Jubileumsfond	71

Förord: Byråkrati

Det är bättre att synda mot Gud än mot byråkratin eftersom byråkratin aldrig förlåter ett misstag, konstaterade Honoré de Balzac i början av 1800-talet.

Populister, liberaler och marxister har under hela 1900-talet kritiserat byråkratins krångel och stelbenthet, och ställt byråkratin mot folkvalda representanter eller till och med mot folkviljan. Den danske populisterna Mogens Glistrup menade att första steget mot att avskaffa byråkratin var att anskaffa obekväma kontorsstolar. Obekväma stolar har idag ersatts av motorsågar i shower registrerade av karismatiska men auktoritära män som ser sig själva som folkets företrädare – och som bokstavligen vill skära bort byråkratin.

Ingen tycks älska byråkratin. Men den som vill förstå en samtid där regelbaserade ordningar ställs på ända och där maskiner får makten över allt fler beslut kommer inte undan den. Under hela 1900-talet har byråkratin löpt längs med de moderna västerländska samhällena, byggt upp välfärdsstater och utgjort grunden för demokratisk funktionalitet och rättsstaten – och även utgjort basen i ett antal diktaturer.

Men vad är byråkrati? Hur kom den till och hur formar den idag människor, nationer, gränser, språk och arbetsplatser – eller diktatorer och AI?

Antropologen David Graeber föreslog 2015 skämtsamt att fantasy var byråkratins motsats. I fantasy finns inga regler och allt kan hända. Kampen mellan gott och ont är ständig och i den kampen är det mesta tillåtet. Det är så långt från en regelstyrd byråkrati man kan komma.¹

Möjligen tillhör organisationsformen byråkrati och den litterära genren fantasy två olika ontologiska universum, men det finns faktiskt en del som gör byråkrati och fantasy till ett slags kontrapunkter.

Förekomsten av absolut ondska upphäver byråkratins principer om neutralitet – man kan helt enkelt inte vara opartisk inför Sauron.

Fantasyvärldar är ofta uppdelade i olika arter, vilket kan legitimera olikhet inför lagen, ibland ren rasism. Också det står i motsats till byråkratin i en rättsstat. Samma för alla gäller inte alver eller troll.

Att legitim makt och auktoritet i fantasy utgår från karisma snarare än legala, måhända fyrkantiga, regelverk behöver kanske inte sägas. Man följer Aslan, inte lagen.

I Westeros liksom i Midgård befinner man sig i lägereldarnas tid där berättelser, legender och myter är en drivkraft. I byråkratier ska myter idealt inte uppkomma eftersom de inte sällan är ett symptom på fel i systemet. När man hamnar i en kafkaesk situation, när byråkrater fattar

omänskliga beslut som inte går att överklaga, eller när man på olika sätt famlar i regelverkens nät utan att kunna ta sig ut – då skapas berättelser. Men om vansinne och krångel, eller möjligen om heroer som gick *emot* systemet – inte om *systemets* hjältedåd.

På samma sätt är byråkraten upptagen med och styr mot klarhet och transparens. En byråkrat som uttrycker sig gåtfullt eller ger klienter mysterier att lösa inför ansökan om bostadsbidrag får sannolikt sparken. Regler i en byråkrati ska vara tydliga, lätta att begripa och enhetliga för alla.

Graeber gissade att de flesta inte skulle vilja leva i de världar fantasyn skildrar. Byråkratin levererar nämligen, sin trista ton av grått till trots.

Ändå var han djupt kritisk till dagens byråkrati. Vår värld är kuvad av regleringar, kreativiteten kvävs och dagens människor tillbringar en allt större del av sin tid med att fylla i tomma rutor på blanketter, framhöll han. Det är en kritik han inte är ensam om.² I Sverige har filosofen Jonna Bornemark skrivit om en förpappring av samhället. Statsvetaren Patrik Hall har analyserat varför byråkratin ökar så ofattbart i offentlig sektor och pekar inte minst på nya styrsystem som, ironiskt nog, en gång infördes för att effektivisera en slö byråkrati.³ Företagsekonomerna Anders Forssell och Anders Ivarsson Westerberg har skrivit om administrationens ökande plågor.⁴ Att byråkratin expanderar uppmärksammas allt som oftast;

i början av 2026 visade en rapport från Timbro att antalet byråkrater mellan 2008 och 2024 ökat med 37 procent eller 12 nya statliga tjänster varje dag.⁵

Krångel-Sverige var under 1970-talet ett begrepp, och det tillsattes faktiskt en byråkratiutredning som skulle minska krånglet, förenkla språket och stärka demokratin.⁶

I litteraturen är bilden av den dystopiska byråkratin snarast en trop. Byråkrati har en färg (grå) och en form (fyrkantig). Det finns till och med dataspel som skildrar de mörka byråkratierna – *The Darkest Files* och *Paper Please* – och att det senare handlar om en migrantkontrollant är inte förvånande, eftersom byråkratin för människor på flykt kan vara ett spel på liv och död. Papper, blanketter och ogenomtränglighet har blivit byråkratins signum och historikern Charlie Järpvall har talat om ett blankettraseri redan i samband med 1900-talets expansion av byråkratin, det vill säga långt före dagens växande berg av i synnerhet digitala blanketter.⁷

Max Weber, byråkratins uttolkare nummer ett, menade att den industriella revolutionen förde med sig intellektualism och rationalism. Med moderniteten avförtrollades världen, mysterier blottlades och sagor dog. Byråkratin var det yttersta tecknet på detta. En omutbar princip, en reglerad systematik, som tronar på opersonlig maktutövning och förnuft. Men Weber varnade också för att byråkratier kunde utgöra ett hot om de började skapa egna lagar och bortse från de politiskt fattade besluten.

När Jair Bolsonaro blev president i Brasilien 2019 avskedade han raskt 3500 tjänstemän, och anklagade dem för att vara just ett sådant hot: de var illojala teknokrater med egna agendor och hade som mål att sabotera hans styre.

Det som skiljer dagens motorsågskritik av byråkratin – oavsett om den framförs av Elon Musk, J. D. Vance, Jair Bolsonaro eller Marine Le Pen – från tidigare byråkrati-kritik är att den inte syftar till att effektivisera och förbättra statlig förvaltning eller stärka demokratin. Målet är snarast att vingklippa, ibland helt skrota, byråkratin – möjligen också avväpna demokratin.⁸ Därför krävs en uppdaterad förståelse av byråkratin i moderna liberala demokratier och rättsstater.

Autokrater är för övrigt inte ensamma om att försöka sätta byråkratin ur spel. I en global värld uppstår fickor mellan nationella och internationella system där gråzonerna ibland utgör laglöst land. Mellan länder, eller kanske mer vagt någonstans bortom gränsen, finns utrymme att dumpa frågor och låta lagen vara både oklar och vag. Inte minst har migration och flyktingströmmar gett upphov till sådana svarta hål där det är oklart vilken auktoritet som egentligen gäller.⁹

På AI-fronten kan man verkligen tala om ett svart hål. Här finns på sätt och vis den perfekta byråkraten: samma lika jämt, är i alla fall tanken. Ändå blir det inte bra. Kanske för att generativ AI bygger på miljontals data fyllda

av gårdagens fördomar? Besluten blir snabba och effektiva, men inte transparenta. Och ibland helt enkelt fel.

Filosofen Hannah Arendt och sociologen Zygmunt Bauman varnade långt före de stora språkmodellernas intåg i förvaltningar för faran med en ansiktslös byråkrati. Byråkratin kan bli grym om byråkrater inte ser dem man fattar beslut om som människor, och där mellan regler och paragrafer fanns, menade Bauman, en förklaring till Förintelsen.¹⁰ Arendt varnade under 1950-talet för att totalitarism förutsatte en byråkrati där det personliga ansvaret försvunnit. Också senare varnade hon för makt utan ansvar och menade att ett styre av ingen kunde leda till ett tyranni utan tyranner.¹¹

Byråkratin kan alltså vara en central del av såväl demokratiskt som diktatoriskt verkställande. Krav på effektivitet bör därför aldrig, menade Bauman, ersätta ett moraliskt ansvar. En liknande slutsats drog statsvetaren Lennart Lundquist i 1990-talets demokratiutredning. Det är när målet är att reglerna följs, konstaterade Lundquist, inte att rätt beslut fattas i förhållande till ett offentligt etos eller en professionell etik, som risken för moralupplösning ökar.¹² Samtidigt finns det indikationer på att det är just effektivitet som allt oftare prioriteras i den svenska offentliga förvaltningen.

Därtill är de algoritmer som modern AI kan ge upphov till ibland så svåra att förstå att transparensen bakom beslut blir obefintlig. AI gör byråkratin mindre genom-

lyst, och kan till och med förvandla besluten och orsaken bakom dem till en *black box*, ett slags okänd materia.

Det genomlysta regelstyret rör sig mot skuggorna.

Bortom Weber finns en annan förståelse av byråkrati, en antropologisk. Där dras andra slutsatser av det förment rationella system som byråkratin idealt ska vara. Byråkrater och trollkarlar får plötsligt likheter. Byråkratens språk får drag av formler och den meritokratiska utbildningen framstår mer som Hogwarts än Harvard. Pierre Bourdieu talade faktiskt om statens sätt att klassificera som ett slags statligt trolleri och antropologen Michael Herzfeld har senare pekat på hur ett byråkratiskt språk och rationalitet kan få drag av magi. Byråkratin delar i en sådan tolkning ett performativt språk, ritualer och dolda logiska system med förmodernas magiska världar.

I irländaren Flann O'Briens roman *Den tredje polisen* (skriven under 1939–1940, men utgiven postumt 1967) har byråkratin och magin blivit ett. Allt är logiskt, men absurt. Tydligt, men helt omöjligt att förstå. Det finns regler och de måste följas, men vilka de är, är inte möjligt att begripa. Romanen pekar samtidigt på byråkratins problem, inte minst med det namnlösa; det som inte klassificeras, arkiveras eller namnges finns inte i en byråkrati. Byråkratin blir både systematisk och rationell och irrationell, affektiv.¹³

Samma sak upplever många som drabbas av byråkratin. Det finns forskare som betraktar alla dessa mikropraktiker

som en form av byråkratiskt våld.¹⁴ Blanketter, klassificeringar och standardisering utstrålar en sorts objektivitet, men råder ytterst över liv och död. I detta byråkratiska grundarbete finns också ett slags avpersonifiering – och precis som i *Den tredje polisen* finns man inte utan sitt namn eller sitt personnummer, utan sin akt.¹⁵

Det sägs ibland att världen pendlar mellan upplysning och romantik. Industrisamhället stod för upplysning och den mekaniska teknik som byggde världen var lätt att plocka isär – framför allt gick den att förstå. Digital teknik är mer hölj i dunkel, den är svår att begripa, ibland rent av ogenomtränglig. Algoritmerna har på sätt och vis gjort världen mystisk igen.¹⁶ Rör vi oss därmed mot ett nytt romantiskt mörker, med allt vad det innebär? Världen förtrollas och förstås allt oftare som en kamp mellan ont och gott, och tron på Aslan eller andra starka, karismatiska ledare ökar igen.

Kanske gör detta byråkratin viktigare än någonsin? Den kan förvisso vara ansiktslös och en byråkrat bara någon som lyder, men det byråkratiska systemet kan också vara ett fundament för demokratin – en hand att hålla i när det blåser.

Det finns alltså all anledning att återigen vända sig till byråkratin, som vi gör i den här samlingen. Ekonomihistorikern Rasmus Fleischer har krupit ner i byråkratin dokumenthållare för att leta efter vart ”byrån” och ”byrådirektören” – frekventa fenomen i 1900-talets förvaltning

– tog vägen. Statsvetaren Helena Wockelberg formulerar ett försvar för byråkraten som den liberala demokratin riddare. Litteraturvetaren Thomas Götselius bläddrar bland litteraturens byråkrater och upptäcker en människa i maskinen och ett hopp om framtiden. Språkvetaren Hanna Sofia Rehnberg ser en mer tvetydig ordning när hon processar det språkliga mötet mellan asylsökande människor och Migrationsverkets byråkrater. Medievetaren Anne Kaun skruvar isär maskinen och reder ut hur AI används i förvaltningen. Slutligen undersöker idéhistorikern Chris Haffenden IT-samhällets våld på rätten att få försvinna, bli glömd – inte så lätt i de digitala landskap vi på egen hand ansluter oss till idag.

Byråkrati är visserligen motsatsen till fantasy. Men i en värld som alltmer påminner om fantasy kan byråkrati också vara rätt fantastiskt.

Jenny Björkman

1. David Graeber, *Reglernas utopi: Om teknologi, enfald och byråkratin's hemliga fröjder*, Göteborg: Daidalos, 2016.

2. Internationellt har detta uppmärksammats på flera håll. Ezra Kleins och Derek Thompsons bok *Abundance* från 2025 är ett av många exempel.

3. Patrik Hall, *Varför ökar den offentliga byråkratin i Sverige?*, Malmö: Malmö University Press, 2025.

4. Anders Forssell & Anders Ivarsson Westerberg, *Administrations-samhället*, Lund: Studentlitteratur, 2014.

5. Adam Danieli, *Staten växer med 22 byråkrater om dagen*, rapport, Timbro, februari 2026, https://timbro.se/app/uploads/2026/02/22_digital.pdf. Denna uppräknig av studier på området är långt ifrån fullständig.

6. Arbetet resulterade bland annat i *Bättre kontakter mellan enskilda och myndigheter* (SOU 1979:31) samt rapporterna *Service och information* (Ds Kn 1978:6) och *Språkarbete* (Ds Kn 1979:1). Se även Carl Marklund, ”Krångla lagom! Välfärdsstatskritiken och byråkratiseringsdebatten”, i Jenny Andersson, Nikolas Glover, Orsi Husz & David Larsson Heidenblad (red.), *Marknadens tid: Mellan folkhemskapitalism och nyliberalism*, Lund: Nordic Academic Press, 2023.

7. Se Charlie Järpvalls avhandling *Pappersarbete: Formandet av och föreställningar om kontorspapper som medium*, Lund: Mediehistoria, Lunds universitet, 2016, <https://lup.lub.lu.se/search/files/17063976/Pappersarbete.pdf>.

8. Gabriela Lotta, ”Bureaucracy Reconsidered” i *The Ideas Letter* 38, 17 april 2025, <https://www.theideasletter.org/essay/bureaucracy-reconsidered/>, om demokratisk erosion och hur auktoritära ledare anklagar byråkratier.

9. Ludvig Beckman, ”Legitimate Authority, Refugees, and Legal Black Holes”, *International Journal of Refugee Law*, 2025, eeafo26, <https://doi.org/10.1093/ijrl/eeaf026>.

10. Zygmunt Bauman, *Auschwitz och det moderna samhället* [1989], Göteborg: Daidalos, 1991.

11. Hannah Arendt, *Totalitarismens ursprung* [1951], Göteborg: Daidalos, 2016, och *On violence*, New York: Harcourt, Brace & World, 1970. Se t.ex.: ”The greater the bureaucratization of public life, the greater will be the attraction of violence. In a fully developed bureaucracy there is nobody left with whom one could argue, to whom one could present grievances, on whom the pressures of power could be

exerted. Bureaucracy is the form of government in which everybody is deprived of political freedom, of the power to act; for the rule by Nobody is not no-rule, and where all are equally powerless we have a tyranny without a tyrant.”

12. Se även Lennart Lundquist, *Demokratins väktare* (SOU 1998: 102), och Kutsal Yesilkagi, ”Can bureaucracy save liberal democracy? How public administration can react to populism”, *Transatlantic Policy Quarterly*, december 2021.

13. Alexandra Irimia, ”Bureaucratic Sorcery in The Third Policeman: Anthropological Perspectives on Magic and Officialdom”, *The Parish Review: Journal of Flann O’Brien Studies*, 2022, s. 11, 19.

14. Marcus Lauri, Charlie Järpval, Maryam Fanni & Alexander Paulsson, ”Gränser, mikropraktiker och våld”, *Fronesis* nr 62–63, 2019.

15. Akhil Gupta, ”Låt tåget drivas av papper”, *Fronesis* nr 62–63, 2019.

16. Niklas Lundblad, ”Naturen älskar att gömma sig”, i Jenny Björkman (red.), *Efter digitaliseringen: RJ:s årsbok 2022*, <https://www.rj.se/samverkan/arsboken/efter-digitaliseringen/>.

Byråkrati och minneshål

I George Orwells dystopi *1984* framstår byråkratins kontroll över glömskan som absolut. På Sanningsministeriets arkivavdelning sitter protagonisten Winston omgiven av en omfattande infrastruktur för systematisk radering. Alla dokument som inte passar Partiets vision försvinner effektivt i förstörelsens maskineri, slukade av den lilla luckan vid skrivbordet – ”minneshålet”. När Winston i sitt arbete som tjänsteman utplånar dessa spår av det icke-önskvärda förkroppsligar han Partiets slagord ”den som behärskar nutiden behärskar det förflutna”.

Statens hegemoni upprätthålls inte minst genom arkivradering – en slående påminnelse om hur kontrollen över minnet även handlar om makten att styra det som kommer. Som det också uttrycks i Partiets retorik: ”Den som behärskar det förflutna behärskar framtiden.”¹

Orwells skildring av glömskans praktiska och organiserade dimensioner byggde på hans egna erfarenheter av 1900-talets minnespolitik – från kolonialadministration i Burma och desinformationskampanjer under spanska inbördeskriget till statlig informationskontroll på BBC

under andra världskriget. Hans tolkning av relationen mellan makt och radering har haft stort inflytande på senare forskning inom det tvärvetenskapliga fältet *memory studies*. Här begreppsliiggörs arkivutplåning oftast som förlust och marginalisering, där den byråkratiska staten utövar en tyst men ofrånkomlig auktoritet.

Radering har dock inte alltid tjänat staten. Den har i vissa fall tvärtom använts som skydd – inte ett redskap för förtryck uppifrån, utan en strategi för självbestämmande bortom byråkratisk kontroll.²

Det är denna motstridiga och ofta förbisedda dimension av *självradering* som jag vill frilägga här.

Radering som statligt förtryck

Minnesålet som tankefigur för arkivkontroll har präglat hur kulturella minnesstudier närmat sig radering. I sin välkända typologi över olika typer av glömska beskriver antropologen Paul Connerton denna form av utplåning som *repressiv radering*.³ Praktiken utförs ofta av stater mot sina egna medborgare – ett sätt för makthavarna att kontrollera det offentliga minnets gränser och tvinga de maktlösa till glömska.

Ett typfall är de fotografiska manipulationer som förekom i Sovjetunionen under Stalin: personer som fallit i onåd retuscherades bort ur officiella fotografier och deras namn raderades ur arkiv och register. På så sätt blev inte bara individer utan också relationer, händelser och mot-

rörelser osynliga i det kollektiva minnet.⁴ Det som utplånats gav inget underlag för motstånd.

Idén om radering som repressiv och statscentrerad reproducerar ett uppifrån-och-ner-perspektiv på maktutövning. I någon mån speglar denna historieskrivning sociologen Max Webers teoretisering av byråkratin som statsform – regelstyrd, effektiv och opersonlig i sina operationer. När totalitära regimer och andra statliga byråkratier under 1900-talet införde nya tekniker för att reglera och dokumentera befolkningen blev radering ett kraftfullt förtrycksmedel, inte minst i koloniala sammanhang.⁵

Den fara som statsapparaten kunde utgöra fångas i författaren Milan Kunderas formulering: ”människans kamp mot makten är minnets kamp mot glömskan”.⁶ Minnet får därmed en positiv laddning och ska vårdas och skyddas, medan glömskan blir dess negativa motpol – något att undvika, beklaga och motverka.

Ur ett sådant perspektiv framställs radering främst som ett hot och minneshål som något att täcka över.

Självradering som skydd

Radering har också andra historier, bortom förtryck och statlig repression. Det är inte nödvändigtvis något negativt som bör fruktas: i vissa sammanhang fungerar det snarare som en strategi för att skydda sig mot oönskat minne. Att radera sig själv handlar då om att stå emot.

Framväxten av *självradering* som historisk företeelse har varit nära kopplad till arkivets förändrade villkor. När samhällets minneskapacitet förstärktes genom arkiv, bibliotek och museer under 1800- och 1900-talet ökade också medvetenheten om arkivet som en potentiell riskzon. För individer som alltmer reflekterade över vilka spår de skulle lämna efter sig blev det jag kallar *skyddande radering* ett sätt att återta kontrollen.

Ett tydligt exempel på vilka praktiska åtgärder detta kunde leda till finns i författaren Elena Ferrantes *Neapelkvartetten* (2011–2014), där den enigmatiska karaktären Lila till slut iscensätter sitt eget försvinnande. Som hon uttrycker det: ”jag vill inte lämna något efter mig, den tangent jag gillar mest är den man raderar med”.⁷

Självradering blev ett sätt för henne att värja sig mot den digitala teknikens påträngande lagringssystem – att slippa bli bevarad på andras villkor. Att radera spår av sitt liv blev för Lila ett medel för självbestämmande.

Det är ingen slump att Ferrantes protagonist förstod sina handlingar som en reaktion på framväxten av det digitala. Utvecklingen av allt större och mer omfattande digitala minnesförmågor i vår samtid kan kännas klausrofobisk, i synnerhet för den som inte litar på systemet och dess intentioner. Dessutom utövas arkivmakt idag inte bara av statliga byråkratier utan även av de globala techföretag som förvaltar våra digitala spår, ofta utan tydliga normer, insyn eller ansvar.

Till skillnad från *repressiv radering* blir glömskan då något att eftersträva, där raderingen är självvald snarare än påtvingad av externa makter. *Skyddande radering* bidrar till att etablera glömska som en motvikt till det kollektiva minnet – en tendens som i dagens digitala medieekologi konkretiseras i EU:s ”rätt att bli bortglömd”. Orwells minneshål är numera lika eftertraktade som fruktade: självradering kan vara en motståndshandling.

Det personliga dataskyddets längre historia

Att vara mån om sina efterlämningar och vilja skydda sig mot arkivmakt är ingen ny företeelse. Självradering har således en längre historia än våra samtida bekymmer om dataskyddsförordningen GDPR. Även om de historiska aktörerna inte skulle kalla sig för ”datasubjekt” ägnade de sig åt liknande raderingspraktiker för att skydda sig från oönskad uppmärksamhet i den analoga tryckkulturens offentlighet.

I den här essän gör jag några nedslag i denna historia för att belysa hur det byråkratiska minnet, som kännetecknar arkivet, varit intimt sammankopplat med längtan efter glömska – och hur minne och glömska, liksom *repressiv* och *skyddande radering*, hänger ihop och samspelar.

Vi börjar med Franz Kafkas ångest inför framtida läsare och den brittiska 1700-talsförfattaren Frances Burneys noggranna försök att styra sitt eftermäle, och fortsätter därefter till brevbålen hos Charles Dickens och Henry

James. Sedan rör vi oss mot samtiden och undersöker hur individers försök att radera spår speglar större samhällsförändringar: hur databaser formar medborgarskap, hur vardagliga rutiner uttrycker en önskan om ordning och hur rätten att bli bortglömd utmanar de globala arkiv som vuxit fram i en tid av *big data*.

Vad betyder dessa handlingar idag då arkivet överkuggar individen? I en värld där allt mer av det vi gör samlas in och lagras av automatiserade system, blir frågan om kontroll över våra spår både svårfångad och politiskt laddad. Vem bestämmer vilka spår som får finnas kvar – och vad raderingen av dem ska betyda?

Genom att frilägga självraderingens längre historia får vi syn på radering inte bara som förtryck, utan också som en möjlighet till motstånd och andra minnesframtider.

Kafkas process mot självradering

Har man någon gång ringt till ett större datorföretags kundtjänst för att ändra inställningar på sitt barns spelkonto, vet man något om Kafkas värld: vägen framåt är otydlig, rösterna på andra sidan utbytbara (om inte AI-genererade) och besluten ständigt undanlidande eller uppskjutna innan man ovetande kopplas vidare. Den absurda maktlösheten inför allseende men opersonliga maktstrukturer känns omedelbart igen som *kafkaesk* – Kafka är en av få författare som gjorts till ett adjektiv vars innebörd vi förstår även om vi aldrig läst ett ord av hans fiktion.⁸

Men Franz Kafka är också nära förbunden med just självradering. Det går inte att betrakta hans verk utan att samtidigt reflektera över hur slumpartad deras tillblivelse faktiskt var. Paradoxalt nog – för en författare vars namn blivit ett begrepp – kunde hans texter lika gärna ha förstörts som publicerats. Kafka ville inte lämna något till eftervärlden. Hade hans sista vilja respekterats, hade vi behövt ett annat ord för att beskriva det byråkratiska tillståndets effekter. Det var nära ögat – och det visar hur

svår och bräcklig självradering kan vara, särskilt när den är överlämnad till någon annan.

En byråkrats burar

Vid 1900-talets början hade Kafka daglig kontakt med byråkratins löpande rytm och regelstyrda former. Under nästan 14 år arbetade han på det statliga arbetarskydds-försäkringsbolaget i Prag, ett yrkesliv av försäkringspremier, arbetsplatsgranskningar, klagomålshantering och olycksförebyggande åtgärder.⁹ Där deltog han i att upprätthålla den byråkratiska logik som alltmer genomsyrade både statens funktionssätt och det moderna livets vardagsrutiner. Han tog sina arbetsuppgifter på allvar, men hans egentliga längtan var skrivandet.¹⁰

Kafkas litterära produktion utgjorde en skoningslös utforskning av den byråkrati han både verkade inom och plågades av i sitt yrkesliv. I hans mest kända verk, *Processen* (1914–1915), framställs denna värld som en ogenomtränglig mardröm. Protagonisten Josef K. grips en morgon utan att veta varför eller av vem. Rättssystemet som drar in honom är anonymt, självupprätthållande och verkar i skuggorna: förhör hålls i mörka vindskontor ovanför tvättstugor, domare lyssnar inte, besluten förblir obesvarade. Ingen tycks egentligen styra. Det är en skildring av statens opersonliga och ogrundade makt som har slående likheter med Orwells senare dystopier. Förmågan att förtrycka är närmast obegränsad.

Denna värld pressas till sin yttersta spets i novellen ”I straffkolonin” (1919). Här verkar en skrämmande maskin som graverar domen i den dömdes hud tills döden inträffar – en kombinerad skrivare, bödel och minnesapparat. Den dömda behöver inte känna till sin skuld; det avgörande är att den finns registrerad. Minnet är mekaniskt, obönhörligt och permanent. Där Weber beskrev moderniteten som en järnbur av regler och formalism, visar Kafka vad som händer när den buren blir kroppslig. Glömska är inte möjlig – systemet både minns och verkställer. Allt skrivs in, det finns inga minneshål.

Kafka kände sig instängd på andra sätt också. Att vakna som insekt – som Gregor Samsa i *Förvandlingen* (1915) – blev hans kanske mest kroppsliga bild av att vara fast i ett sammanhang man varken valt eller förstår. Buren var inte bara byråkratisk utan även fysisk, existentiell och kulturell. Som lungsjuk, som teologiskt nyfiken författare i marginalen och som jude i ett tyskspråkigt Tjeckien upplevde Kafka flera lager av främlingskap. I hans texter registreras allt, men förståelsen uteblir. Det är kanske också därför en annan impuls återkommer hos honom: längtan till glömska.

Sista viljan att försvinna

Kafka var medveten om sin position som författare i en minnesregim fokuserad på bevarande och lagring. Han förstod att hans texter kunde bli föremål för framtida

arkivering, granskning och tolkning, vilket skapade en försiktighet inför att släppa ifrån sig något. Tveksamheten förstärktes av hans nästintill omöjliga krav på litterärt värde. När författaren Max Brods fru Elsa bad om en text till en offentlig läsning, svarade han kort: ”Varför väcka liv i gamla arbeten? Bara för att jag inte bränt dem än? [...] Vad är poängen med att bevara sådana missfall till verk?”¹¹

Självtvivel förvandlades till självradering i de instruktioner han lämnade till sin vän och testamentsexekutor Brod. På sin dödsbädd hade Kafka ägnat den lilla kraft han hade kvar åt att försöka regissera sitt eftermäle. I fokus stod främst utplåning: det han inte ville lämna efter sig skulle brännas. Men då han inte längre orkade radera själv, återstod bara att formulera en sista vilja. På en av de handskrivna lappar han lämnade var budskapet extremt tydligt: ”Allt jag lämnar efter mig i form av anteckningsböcker, manuskript, brev – mina egna och andras – skisser och så vidare, ska brännas olästa och ner till minsta sida.”¹²

Det var en stark begäran om glömska – att inte bli till ett objekt för framtidens uppmärksamhet.

Men typiskt nog blev denna sista vilja tvetydig. På en annan lapp uttryckte Kafka samma önskan om radering, men öppnade samtidigt för ett litterärt liv efter detta. Han nämnde vilka av hans verk som kunde få bestå: ”Domen”, ”Eldaren”, *Förvandlingen*, ”I straffkolonin”, ”En läkare på landet” och ”En svältkonstnär”. Dock skulle allt annat

han hade skrivit – ”utan undantag” – ”brännas, och jag ber dig att göra det så snart som möjligt”.¹³ Genom att specificera för Brod vad hans framtida rykte skulle kunna vila på, förvandlade Kafka självraderingen till ett sätt att utöva kontroll. Allt skulle inte bort – men han ville ju själv avgöra vad som skulle glömmas.

Önskans begränsningar

Problemet är att man inte alltid kan lita på eftervärlden. Inte heller på att det räcker med instruktioner till andra för att undkomma arkivets bevarandelogik. Max Brod delade inte bilden att det mesta av Kafkas skriftproduktion borde raderas utan spår. Istället tog han på sig rollen som publicist och talesperson åt sin döde väns författarskap – och satte igång den process som skulle göra honom till en klassiker och hans namn till det adjektiv vi känner igen idag. Tack vare det är Kafka ihågkommen på ett sätt han själv nog aldrig kunnat ana.

Och hans sista önskan om glömska finns bevarad, som en påminnelse om självraderingens lockelse – och svårighet.

Burneys kontroll över eftermälet

Kafka var förstas långt ifrån den första att längta efter glömska. Det finns en lång historia av skriftställare som ångrat sig och förstört sina verk – precis som människor i alla tider har bränt brev. Från mitten av 1700-talet ser vi en markant ökning av *skyddande radering*: fler författare började radera sina personliga dokument – systematiskt och strategiskt. Skillnaden låg inte i byråkratin, utan i den nya offentlighetens blick. När en växande, anonym läsekrets kräver intima detaljer om sina litterära idoler blir självraderingen ett sätt att återta kontrollen.

Ett tydligt exempel är Frances Burney, som blev känd med sin debutroman *Evelina* (1778). Liksom Kafka reflekterade hon över sitt postuma rykte, men valde en annan strategi än hans vädjan från dödsbädden. Hennes dagböcker och brev vittnar om ett liv präglat av strategisk närvaro och noggrant iscensatt frånvaro. Hon balanserade mellan att avslöja och dölja, något som var typiskt för kvinnor i offentligheten vid denna tid och som framträder tydligt i det redaktionella arbete där hon kurerade sitt personliga arkiv inför framtiden. I Burneys fall blir själv-

raderingen en uppenbar form av makt – inte att gömma sig, utan att själv bestämma hur man blir kvar.

Kvinnlig blyghet och glömska

Idén om kvinnlig självradering hade en annan innebörd vid denna tid. I en mansdominerad värld var det enligt normen att kvinnliga författare förväntades ödmjukt försvinna i glömska. Redan som femtonåring levde Burney efter denna princip. Efter att ständigt ha skrivit berättelser drabbades hon plötsligt av ångest över sitt författarskap. Året 1767 bestämde hon sig för att förstöra allt hon skrivit. Hon tog därför med sig alla sina papper ut på gården och brände dem i en brasa, inför sin systems chockade ögon. Kanske berodde detta på styvmoderns ogillande, kanske på en mer allmän rädsla för att blottlägga sig – i vilket fall var det en sorts defensiv radering som självförsvar.

Burney hade en komplex och ambivalent relation till kändisskap och offentligheten. Ibland kunde hon vara strategisk och djärv, som när hon lämnade manuset till förlaget i en fejkad handstil för att inte avslöjas. Men hon kunde också bli ängslig för uppmärksamheten, särskilt när hennes verk plötsligt kunde läsas av ”bagare och skomakare” bland en stor och okänd läsekrets.¹⁴

Denna ambivalens formade hur hon närmade sig sitt personliga arkiv. Efter ett liv av dagboksskrivande och omfattande korrespondens – och som arvtagare till en stor mängd familjepapper – stod Burney vid slutet av sitt

liv med ett växande personligt arkiv. Det skapade en praktisk och existentiell utmaning. Vad skulle hända med detta efter hennes död?

Under de sista 25 åren av livet la hon mycket energi på att redigera sitt arkiv inför framtida publicering. En central del av detta handlade om att radera, det vill säga att bränna det hon inte ville lämna efter sig. Vi vet inte exakt hur mycket som förstördes men forskare vid McGill University i Kanada har uppskattat att omkring hälften av innehållet i vissa dagböcker saknas.

Forskare har ofta tolkat denna radering i linje med hennes tidigare brevbål, som ett uttryck för kvinnlig blyghet – ett slags själv censur i en tid då respektabla kvinnor förutsattes vara diskreta. Dessutom har det kopplats ihop med ett bredare argument om att kvinnliga författare vid den här tiden inte alls intresserade sig för sitt eftermäle, utan snarare såg sina verk som efemära och ville förpassas till glömskan. Som Mary Shelley uttryckt saken: ”Jag vill bara bli bortglömd.”¹⁵

Ur ett sådant perspektiv framstår Burneys själv radering som en given anpassning, en tyst reträtt från en offentlighet utan plats för kvinnors röster att leva vidare.

Själv radering som makt över eftermälet

Men det berättar bara en del av historien. Burney ville inte bli helt bortglömd – i så fall hade hon ju förstört *allt*. Tvärtom raderade hon vissa utvalda delar av sitt arkiv för

att utöva kontroll över sitt eftermäle. Hon raderade för att styra över vad eftervärlden skulle få veta.

Burneys redaktionella ansträngningar var en förlängning av det strategiska tänkande som präglat hur hon hanterade sitt offentliga rykte som författare. Efter att noggrant ha etablerat sig som en respekterad professionell figur, ville hon även styra bilden som skulle bestå. Hon gick därför metodiskt igenom sina brev och dagböcker – strök, omarbetade och markerade vad som skulle förstöras eller bevaras – i syfte att upprätthålla en balans mellan offentlighet och diskretion.

Projektet drevs av en växande medvetenhet om eftervärldens intresse för författarens personliga dokument. Efter de kommersiella framgångarna för verk som James Boswells *Life of Samuel Johnson* (1791) förstod Burney vilken sorts efterfrågan som fanns på postuma biografier och andra biografiska texter. Hon insåg att privata brev allt oftare kunde bli offentlig egendom och föremål för marknadskrafter. Det påverkade inte bara hur hon uttryckte sig i samtida korrespondens utan också hur hon i efterhand hanterade sitt arkiv. Risken för att delikata familjeangelägenheter skulle avslöjas och spridas gjorde detta till en aktiv form av rykteshantering, snarare än passiv självutplåning. Det blev ett sätt att skydda sig.

Självradering, menade Burney, hade blivit ett nödvändigt personligt ansvar – ett måste för den som tog sitt namn på allvar. Därför var hon också kritisk mot hur

hennes far hanterat sina papper, som han lämnat oredigerade och i oordning åt henne att ta hand om. Som hon skrev i ett brev 1823 ville hon själv ta ansvar och bespara sin exekutor besväret med att sälla bland hennes papper. Hon raderade därför regelbundet brev som kunde skada – eller som inte bidrog till den bild hon ville lämna efter sig.

Det arbete som hon la ner på sådana raderingspraktiker kallade hon för ”discretionary labours”, alltså ett slags diskretionsarbete.¹⁶ Till skillnad från Kafka hann hon själv fullfölja sin raderingsstrategi in i minsta detalj.

Ett sista redaktionellt grepp

Genom att stryka, redigera och bränna valda delar av sitt arkiv utövade Burney det som arkivarien Rodney Carter kallat en av arkivets grundläggande makter: rätten att exkludera.¹⁷ Det handlade inte om kvinnlig ödmjukhet utan om att säkra en form av postum integritet. Självraderingen blev ett sista redaktionellt grepp – ett sätt att hävda autonomi och styra eftervärldens blick. I en tid då kvinnliga författare förväntades vara diskreta, innebar sådant arkivarbete ett varsamt men viktigt anspråk på auktoritet. Det Burney valde att lämna efter sig var – med hennes egna ord – ett personarkiv ”beskuret och rensat på allt som kunde vålla skada”.¹⁸

Dickens och James: brevbålet som självradering

Frances Burney var inte ensam om att ägna sig åt diskretionsarbete för att skydda sitt eftermäle. Ju närmare läsarna ville komma sina litterära idoler, desto starkare blev drivkraften till självradering. Relationen mellan författare och offentlighet utvecklades till en katt-och-råtta-lek, där balansgången mellan avslöjande och döljande, som vi såg hos Burney, blev alltmer central. Under det tidiga 1800-talet, i takt med en tilltagande kändiskultur och en växande medvetenhet om arkivets makt, uppstod en tydlig trend av biografiskt motstånd.

Poeten William Wordsworth formulerade detta i *A Letter to a Friend of Robert Burns* (1816), där han varnade för ”de flagranta övergreppen mot det som borde vara heligt i familjelivet”. Istället för utgivning av biografiska verk med intima avslöjanden, menade han att de döda förtjänade större respekt: ”tystnaden är ett privilegium för de döda – en rätt som tillhör de bortgångna”.¹⁹ Sådana argument låg till grund för raderingspraktiker som var förebyggande snarare än reaktiva.

Känslan av att vara fångad i en invasiv offentlighet –

även efter döden – skapade ett växande intresse för postum integritet. Med framväxten av en massmedial kändiskultur under det långa 1800-talet, och en infrastruktur som producerade närhet till kända personer, blev själv-radering ett verktyg för att värja sig mot framtida intrång.

Hur detta tog form i konkreta raderingspraktiker – som brevåll, selektivt urval och styrning av efterlämnade spår – kan följas i två särskilt prominenta fall: Charles Dickens och Henry James. När kändisskap kändes som förtryck blev raderingen en sista form av kontroll.

Dickens och utplåningen av det privata

Som en av de första riktigt populära författarna på en massmarknad byggde Charles Dickens sin karriär på offentlig exponering. Han vände sig direkt till läsaren i tidskriften *Household Words*, reste landet runt med uppläsningar och skrev romaner med självbiografiska drag. Även hans porträtt var omedelbart igenkännbart genom sin ständiga närvaro i tidningar och karikatyrer.

Men en sådan synlighet hade ett pris. Att göra sig själv till objekt för marknaden skapade också behovet att avgränsa det han inte ville dela – att skydda detaljer om sitt privatliv från att bli allmän egendom.

Kravet på kontroll blev särskilt akut när separationen från hans fru hotade att bli en offentlig skandal. Dickens fick erfara på nära håll vad det biografiska begäret kunde innebära i en tid då skvallerpressen växte i både räckvidd

och intensitet. Det tvingade honom att ingripa i sitt framtida arkiv. Den 3 september 1860 lät han resa ett bål på fältet bakom Gad's Hill Place, där tjugo års samlade brev och papper gick upp i rök. När han hällde den sista korgen med papper över lågorna, vände han sig till sina barn och sa: ”Gud give att vartenda brev jag någonsin skrivit låg i den där högen.”²⁰

Brevbålet drevs delvis av Dickens misstro mot journalister, som han menade missbrukade offentliga mäns privata brev. Men det var också en medveten minnespolitisk intervention – ett försök att begränsa framtidens tillgång till hans värld.

Samma vilja att regissera eftervärldens blick återkom i Dickens testamente. Där insisterade han på att begravningen skulle ske i tysthet och att inget monument skulle resas i hans namn.²¹ Om han skulle bli ihågkommen, skulle eftermälet vila enbart på hans publicerade verk – det som han själv godkänt för offentliggörande. Allt annat skulle förbli gömt och utanför arkivets räckvidd.

Att skydda sitt eftermäle krävde handling: Dickens utplånade i förväg det som kunde hota hans framtida rykte. Hans praktiker kan läsas som ett krav att få bli bortglömd.

James och viljan till postum integritet

Henry James insåg också behovet av att hålla en nyfiken offentlighet på avstånd. Som kommentator av författarskapets förändrade villkor framhöll han konflikten mellan

massmediernas vilja att veta och författarens önskan att bli lämnad i fred.²² Det växande biografiska begäret mot 1800-talets slut hotade att omöjliggöra det privata – med konsekvenser för vad som kunde lämnas till eftervärlden.

James återkom till temat både i sina noveller om författarlivet och i recensioner av andras brev i tryck. Hans ambivalens inför det postumt offentliga var påtaglig. Han var kritisk mot den påträngande jakten efter skvaller som inte minst Dickens hade fruktat. I ”The Aspern Papers” (1888), där protagonisten maniskt försöker få tag på brev som kan innehålla hemligheter om en berömd död poets kärleksliv, framgår James misstro mot idén om opartisk biografisk undersökning i det allmännas tjänst. I sin jakt på breven drevs redaktören snarare av en personlig fixering än något sakligt intresse för historisk kunskap.

Men James förstod dragkraften i en sådan besatthet. Även om han motsatte sig gränslösa biografiska projekt, var han inte immun mot viljan att komma sina litterära idoler så nära som möjlig – inte minst genom att söka sig till deras hem och platser. I historier som ”The Real Right Thing” (1899) utforskade han arkivets förmåga att förtrolla – och väcka starka behov av närhet och kontakt.

När det gällde sitt eget arkiv var James dock inte beredd att låta kvarlåtenskapen bli föremål för andras begär. Han insisterade på att frågor om tillgång till privata dokument skulle betraktas som en form av fysisk egendom: att ta utan lov var ett övergrepp. I en sådan ordning krävdes ett

proaktivt skydd – och han agerade därefter. År 1909 bestämde han sig för att bränna en stor mängd av sina egna brev för att förhindra framtida intrång. James ”enda önskan” var ”att så fullständigt som möjligt omöjliggöra för den postuma exploatören”.²³

Liksom Dickens förstod han att minnet är något som behöver styras – ibland genom att raderas.

Radering som motstånd

Både Dickens och James visste omöjligheten i att helt kontrollera eftermälet. Därför var det nödvändigt att i förväg bränna det som inte skulle delas med framtidens nyfikenhet. Sådana praktiker utgjorde ett sätt att utöva makt över minnet: att värna sig mot samhällets alltmer organiserade anspråk på kännedom om författarlivets privata detaljer. Självradering blev då en påminnelse om att även glömskan kan vara en motståndshandling.

Men vad händer när det inte längre är författarens privatliv som står på spel – utan varje medborgares rätt att själv bestämma över vad som får glömmas?

Databasen och medborgaren i informationssamhället

I källaren på ett stort försäkringsbolag sitter en egensinnig tjänsteman med ett märkligt uppdrag: att sortera bort och förstöra det oönskade ur det aldrig sinande postflödet. Genom denna figur gestaltar Heinrich Bölls satiriska novell "Der Wegwerfer" (1957) byråkratins absurda minneslogik. "Bortkastaren", som han kallas, gör glömskan till en formaliserad tjänst i byråkratin. Satiren fångar ett drag som snart skulle bli centralt i informationssamhället: när allt mer lagras måste även raderingen organiseras.²⁴

Hotet Böll driver med var redan verklighet under 1900-talet. Där 1800-talets författare som James oroade sig för skrupelfria arkivforskare och oönskade framtida biografier, handlade det nu om statens växande insyn i medborgarnas vardagsliv – från totalitära regimers kontrollapparater till välfärdsstatens register. Istället för *repressiv radering* var det statens växande minne som utgjorde hotet i efterkrigstiden. Ett omvänt minneshål öppnade sig – inte längre för individens skydd, utan för byråkratins behov.

Frågan blev allt oftare: vad vet staten om mig? De processer som Kafka skildrat kastade mörkare och längre

minnesskuggor över människors liv. Uppgifter bevarades i statens minnesmaskiner utan de berördas vetskap. Nu hotade lagring mer än radering.

Databasen formade snart själva villkoren för medborgarskapet. I Sverige ledde det till en datalag 1973, i USA till en intensiv debatt om privatlivets gränser. När glömska blev administrativ fick radering en ny innebörd: från en individuell strategi för att skydda integriteten till en politisk och juridisk fråga om relationen mellan staten, individen och de aktörer som tidigt såg möjligheten att utnyttja ”data” på nya sätt. I den tidiga digitiseringens historia hittar vi redan spänningen mellan byråkratins vilja att minnas och vårt eget begär efter glömska.²⁵

Datalagen och hotet från statlig automatisering

Bölls ”bortkastare” arbetade i en analog tid, där papper var den primära medieformen. Genom att utplåna de papper som hotade att svämma över kontoret ovanför, höll han paradoxalt nog byråkratins maskineri igång. Raderingen blev själva villkoret för minnets fortsatta existens. Med digitiseringens framväxt förändrades förutsättningarna. Där pappersarkiven tyngde ner förvaltningen erbjöd datorerna en lösning – men också en ny fara. När information blev till data hade det byråkratiska minnet inte längre en mängdgräns utan fick en närmast obegränsad lagringskapacitet. Därmed tog raderingen en ny, mer subversiv roll.

Under 1960- och 70-talen började många västerländska stater bygga upp en digital minnesinfrastruktur. Äldre register över folkbokföring, beskattning, sjukvård och socialförsäkringar fördes över till digital form, vilket gjorde det möjligt för myndigheter att samla in och lagra större mängder data om befolkningen. Samtidigt började datorer användas i förvaltningens arbete, först för enklare beräkningar men snart också för att behandla och samköra hela databaser. Det som tidigare varit fragmentariskt och spritt på papper kunde nu sammanlänkas, analyseras och bevaras på obegränsad tid. Staten framstod som förvaltaren av individens livshistoria – inte bara av ekonomiska transaktioner, utan också sjukdomar, utbildning och arbetsliv – och därmed som en av de främsta skaparna av *the known citizen*, den kartlagda medborgaren.²⁶

Men statens alltmer intensiva databehandling väckte också kritik. Ökande medvetande om att alltfler uppgifter samlades in om alltfler människor gjorde den personliga integriteten till en offentlig angelägenhet. I Sverige ledde en statlig utredning om integritet till datalagen 1973 – en av världens första lagar för att värna individen mot intrång. Den satte gränser för register över känsliga uppgifter som politiska åsikter och religion och uttryckte logiken bakom *skyddande radering*: ett skydd genom avgränsning snarare än förbud. På så sätt erkände lagstiftningen statens växande minnesmakt, samtidigt som man försökte tygla den.

Motståndet mot statens insamling och minnessystem tog inte bara form i lagar och debatter, utan också i vardagen. Som idéhistorikern Johan Fredrikzon har visat ordnade flera dagstidningar kupongkampanjer åren efter datalagens tillkomst. Genom att fylla i och posta en enkel blankett kunde medborgare kräva ut vilka personuppgifter myndigheterna hade registrerat om dem. ”Vad vet datorn om dig? Kräv besked”, som det hette i ett exempel.

Även om den enskilda medborgaren inte hade någon chans att få koll på *alla* sina datapunkter – för det fanns inget sätt att överblicka alla insamlade instanser – och även om det oftast handlade om korrigerande av felaktiga uppgifter snarare än radering, kan sådana praktiker ändå förstås som en övning i rätten att bli glömd.²⁷

Big Brothers gränser

Även i USA fanns en växande oro för myndigheternas alltmer omfattande informationsmakt. Skandaler kring federal övervakning – inte minst Watergateaffären – skärpte rädslan för en övermäktig statsapparat och placerade debatten i kalla krigets logik. Som president Gerald Ford uttryckte saken: ”Vi måste skydda varje individ från överdrivna och onödiga intrång från en ’Big Brother’-byråkrati.”²⁸

Det var ingen slump att just Orwell nämndes här. Hans roman blev en symbol för vad som händer när staten går över gränsen, särskilt i den digitala informationshante-

ringens tidevarv. Risken, som Ford förklarade, var att medborgaren förminskades till ”en ansiktslös rad av siffror i ett monstros nätverk av datorer”.²⁹ Hotet gällde inte bara övervakningen utan också det byråkratiska minnet – alltså en oro för vad staten skulle kunna göra med de insamlade personuppgifterna.

Idén om byråkratin som ett förtryckande arkiv – ett *repressivt minnessystem* som underordnade den enskilda medborgaren genom att inte glömma – banade väg för ny lagstiftning till skydd för den personliga integriteten. Som motvikt till statens alltmer automatiserade minnesförmåga inriktades den amerikanska Privacy Act från 1974 på de datoriserade myndighetsregistren. Lagen satte stopp för hemlig statlig datainsamling och slog fast att uppgifter som samlats in för ett syfte inte fick användas för ett annat. Detta innebar ett nytt sätt att tala om integritet i ett amerikanskt sammanhang. Tidigare oro hade gällt offentlighetens blick – rädslan för att privata detaljer skulle exponeras, som hos Dickens och James. Nu gällde hotet statens slutna databanker, där information kunde lagras i det fördolda och aktiveras mot individen.³⁰

I praktiken fick lagen paradoxala effekter. Trots att den framstod som en vinst för personligt dataskydd erbjöd den medborgarna endast begränsat skydd mot ett påträngande minnessystem. Man kunde få veta och korrigera de uppgifter som fanns i registren men, som historikern Sarah E. Igo påpekar, det gick inte att undkomma att bli

registrerad från början.³¹ Precis som i Sverige skapades rätten att veta, men inte rätten att bli bortglömd. I själva verket synliggjorde lagen statens omfattande spårning och lagring av medborgardata och förstärkte känslan av datapanik.

Lagstiftningen etablerade dock även den principiella grunden för glömska. Genom att förstå data som en form av egendom skapades en ny subjeksform: medborgaren som datasubjekt. För första gången definierades individens relation till staten genom datoriserade register. Att utöva kontroll över dessa uppgifter gjordes till en del av medborgarskapet. Till skillnad från Kafkas dröm om glömska eller Burneys raderingar var detta inte längre en fråga om individuell handling. Självradering blev en byråkratisk procedur, ett begär att slippa det statliga minnet.

Från datasubjekt till övervakningskapitalism

Om problemet bara hade kunnat begränsas till staten. Men staten var inte ensam om att forma detta nya datasubjekt. Samma logik etablerades i parallella spår av privata aktörer – kreditföretag, marknadsinstitut och försäkringsbolag – som byggde sina egna databankar över individers beteenden. I skärningspunkten mellan stat och marknad växte en infrastruktur fram där medborgaren blev både datakälla och datakonsument, och där minne och glömska reglerades av ekonomiska intressen lika mycket som juridiska.³²

Det var också här i övervakningskapitalismens skuggor som självraderingen tog en vändning inåt: från en rättslig ansökan om att korrigera statens minne till vardagens egna disciplinerande praktiker.

Ett städat skrivbord: ordning och självreglering

Med det personliga kontorets framväxt gjordes självraderingen till en vardagsvana. När persondatorer och digitala personarkiv tog större plats i hemmet, försköts glömskan från lagtexter och databaser till individens egen disciplin. Om staten och marknaden hade gjort oss till datasubjekt, blev vi nu våra egna arkivarier – ansvariga för att sortera, gallra och ibland tysta oss själva.

Att ta hand om våra spår blev till en plikt, en form av vardaglig självreglering som lades på individen.

För att förstå hur självraderingen blivit en personlig praktik kan vi vända oss till filosofen Michel Foucaults idéer om disciplin och självformering. Som han påpekat verkar makt inte enbart genom yttre förbud och kontroll, utan också genom små tekniker där vi formar oss själva: dieter, skrivövningar, bekännelser. Självradering kan förstås i samma register. Att rensa, kasta och ordna blir en *teknologi för jaget* – ett sätt att styra den egna existensen under arkivets skugga.

Just denna disciplin – att vara sin egen arkivarie – har tagit sig olika uttryck i vår samtid. Den visar sig i vardag-

liga praktiker – i samlande, i rensning, i tystnad. I det följande möter vi två sådana uttryck: Andy Warhols maniska självarkivering och det städade skrivbordets ordnade tomhet. Tillsammans visar de hur det byråkratiska minnet inte bara styr institutioner och stater, utan också formar subjektet.

Att samla sig själv

I början av 1970-talet påbörjade konstnären Andy Warhol ett projekt som var lika enkelt som radikalt: att dokumentera sitt liv i minsta detalj. Hans insamlande skulle senare få namnet *Time Capsules* och gick ut på att spara allt – högt som lågt. När han dog 1987 hade han kapslat in 612 bruna arkivkartonger, som idag förvaras på The Andy Warhol Museum i Pittsburgh och utgör en del av hans konstnärliga eftermäle. Bland de över 300 000 saker som inkapslats fanns en rikedom av det vardagliga: allt från reklam, beundrabrev, rivna frimärken och tomma godisomslag till nagelklipp, döda myror och använda kondomer.³³ Inget var för obetydligt för att hamna i hans arkivsystem.

Genom att spara på varje kvitto, varje tidningsurklipp byggde Warhol sitt eget monument.³⁴ Hans självmedvetna arkivering visar tydligt att han visste vad han gjorde. Warhols personarkiv framstod som en biografi i arkivets form: en livshistoria där varje objekt bar potential att återaktiveras och kommenteras av framtida betraktare. Även en inplastad blomma kunde bli en möjlig kunskaps-

källa för eftervärlden. Så blev hans liv självt ett uttryck för arkivmedvetandet – sparat för framtiden.

Warhols samlande inkaplade byråkratins minneslogik i privat skala. Han internaliserade förvaltningens tvångsmässiga ordning i ett system som till slut förvandlades till en institutionell samling. Istället för att oro sig för statens minnesmaskin gjorde han sig själv till en spegel av dess logik. Hans arkivmani vittnar både om minnets lockelse och hur han blev sin egen myndighet över spåren. Där andra sökte glömska drevs han av tvånget att bli ihågkommen.

Skrivbordet som självkontroll

Det är lätt att känna igen Warhol som en *hoarder* – den tvångsmässiga samlaren vars problem blivit stoff för en egen, nästan patologisk tv-genre om konsten att slänga. Andra reagerade däremot på arkivets växande skugga med raka motsatsen. För vissa blev minnets ökade lagringskapacitet en impuls till att rensa, städa bort och tysta spåren. Medan hoarderns värld svämmar över av saker, står skrivbordets yta som en motbild – ett reduktionsprojekt, där minnet hålls i schack genom att rutinmässigt städas undan.

På kontor runt om hade skrivbordet redan etablerats som en yta för personlig disciplin. I organisationshandböcker och produktivitetslitteratur betonades ordning och reda på arbetsplatsen – var sak på sin plats. 1970-talets

clean desk policies gjorde renheten till dygd: den anställda som hade ett tomt bord uppfattades som effektiv, pålitlig och ordningsam. Skrivbordet blev därmed inte bara en möbel utan en arena för självdisciplin.

I kontrast till Warhols överfulla arkivlådor utgjorde det städade skrivbordet en motsatt strategi för att reglera minnets belastning – att rensa bort högarna för att förhindra överflöd. Självradering på jobbet tog form som en löpande rutin för att hävda kontroll.

När persondatorn introducerades för massmarknaden under 1980-talet var det just skrivbordsmetaforen som gjorde den begriplig för användarna. Ikoner för mappar och papperskorgar placerades på en digital yta som upprepade kontorets logik: sortera, lägga undan, kasta. Att tömma papperskorgen med ett klick eller skapa mappar för ordning blev en ny disciplin vi övade i hemmet. Skrivbordet flyttade från möbelen till skärmen – och med det också kravet på individen att ständigt städa sitt eget digitala minne. Medan Dickens iscensatte glömskan i ett dramatiskt brevbål, sker raderingsarbetet nu i det tysta – en självförvaltning så vardaglig att den blivit osynlig, fångad i två ord på skärmen: Ta bort.

Individer som administrerar det egna datalivet förkroppsligar Foucaults idé om självteknologier. Minimalismrörelsens estetik, den japanska författaren Marie Kondos budskap om att kasta det som inte väcker *joy*, och dagens produktivitetsappar är olika uttryck för samma

logik: att styra sig själv genom ordning. Skrivbordet blir platsen där arkivets makt internaliseras. Det som tidigare styrde inom statens byråkratiska minne har därmed förskjutits in i subjektet självt. Som levd praktik blir detta ett sätt att bära minnets tryck – att vara både sitt eget arkiv och sin egen arkivarie. Varje kastad sak blir en skyddshandling, en inre rätt till glömska.

Disciplinerad tystnad

Maniskt samlande eller sträng rensning är egentligen två sidor av samma mynt. Överflöd och reduktion: i båda fallen söker subjektet strategier för att leva med arkivets tyngd. Den individuella praktiken speglar byråkratins minnesregim, där minnet framträder både som skydd och som börda – en struktur som bevarar men också hotar att kväva. När självvradering blir ett sätt att hantera detta framstår arkivet inte längre bara som en yttre ordning, utan också som en disciplin inom oss själva.

I vår tid har dessa praktiker tagit en mörkare form, inte minst i Donald Trumps USA. På ytan pågår det renodlad *repressiv radering* med ekon av den statliga maktutövning som präglade Stalin-eran i Sovjet. Tusentals offentliga dataset försvinner utan förklaring. Historiska webbsidor om svarta soldater raderas. MAGA-staten använder sin byråkratiska makt över det förflutna som ett politiskt vapen för att hota, kontrollera och tysta perspektiv som förknippas med motstånd.

Men i ett klimat av rädsla förvandlas tystnaden snabbt till en inre reflex. Forskare i USA väger sina ord noga för att undvika politiskt känsliga termer. Journalister håller tillbaka formuleringar som kan reta makten, medan tjänstemän flyr till krypterade appar med *autodelete*.

Självcensuren fungerar som ett skydd som också vittnar om förlust: att tåga skyddar individen, men den krymper det gemensamma samtalet och gör framtiden mer bräcklig.³⁵ Här möts *repressiv* och *skyddande radering* hos både subjektet och den offentliga kulturen. Mellan förtryck och skydd blir tystnaden dubbel – och lämnar fältet fritt för övervakningskapitalismens arkiv.

Big Techs stängda arkiv och rätten att bli bortglömd

År 2010 försökte Mario Costeja González försvinna ur Googles sökresultat. Han begärde att länkar till tidningsartiklar från 1998 skulle tas bort ur sökresultaten, då informationen om hans ekonomi nu var inaktuell och skadlig för honom. Fyra år senare slog EU-domstolen fast att Google måste ta bort länkarna – en dom som etablerade det som snart skulle kallas ”rätten att bli bortglömd”.

Med tillämpning av GDPR fick den enskilda individen rätt till radering: EU-medborgare kunde kräva borttagning av sina personuppgifter ur sökmotorernas resultat. Det som en gång varit statens minnesmonopol hade förskjutits till techjättarna, som på några årtionden byggde upp ett globalt arkiv över persondata. När information lagras på en sådan skala blir rätten till glömska en av få kvarvarande motstrategier – åtminstone i teorin.

Frågan om vad som bevaras och vad som försvinner är alltmer akut i dagens uppkopplade digitala minnesekologi. Då stora delar av våra handlingar och uttryck online sparas automatiskt, väcks frågor om vem det är som får bestämma över våra spår – både idag och i framtiden.

Vad innebär den automatiserade och kommersiella insamlingen av persondata för vår minnespolitik? Hur förändras det byråkratiska minnets villkor – och var går gränsen för glömska? Finns det alls utrymme för en privatperson att stå emot Big Techs enorma minnesmaskineri?

Övervakningskapitalismens minnesbyråkratier

Techjättarnas jakt på data har drivit fram den automatiserade minnesinfrastruktur som Costeja González kämpade mot. När företag som Google eller Meta etablerar system för att samla in, aggregera och lagra användarnas persondata är det för att göra själva minnet till handelsvara; varje klick, varje rörelse, varje ord vi lämnar efter oss kan omsättas i ekonomiskt värde. Allt vi gör online förvandlas till råvara för förutsägelser – och därmed till vinster. Det är denna logik som Shoshana Zuboff beskriver som övervakningskapitalism.

Utvinningsmodellen koloniserar onlineerfarenheten: i uppmärksamhetsekonomin görs vår tid och närvaro till produkter, sålda tillbaka till oss som reklam, *nudges* och oanade köpbegär. Det formar oss redan i nuet men riskerar att förvandla framtidens minnespolitik – inte minst genom integritetsförlust på individnivå. Där Orwells partiapparat behövde organisera minneshål för att radera bygger dagens plattformar på motsatsen: allt samlas in, lagras och bevaras i redundanta system som i praktiken är omöjliga att lämna.

Resultatet är en yttersta form av *repressivt minne* – inte statens selektiva tystnad, utan företagens totala ihåggomst. Även om Google tvingas ta ner länkar vet vi inte om våra persondata tränar nya AI-modeller, sparas för evigheten eller försvinner i en serverkrasch. Poängen är ovissheten. Där 1900-talets byråkratier följde förutsebara logiker, råder nu en osäkerhet som kastar långa skuggor över framtiden. Övervakningskapitalismens minnesmaskin lämnar oss alltmer exponerade.

Denna ovisshet sträcker sig bortom individen. Som statsvetaren Carl Öhman påpekar hotar arkivets marknadifiering själva grunden för forskning och idén om det förflutna som en gemensam angelägenhet. När framtidens kulturarv vilar i händerna på privata, globala arkiv utan demokratisk insyn blir minnespolitiken styrd av företagsintressen snarare än samhällseliga överväganden.³⁶

Kommer forskare att ha tillgång till det vi gör online idag eller styrs källmaterialet godtyckligt av ägarna? Elon Musks kontroll över X, tidigare Twitter, ger redan en bild av vad som väntar – en av hans första åtgärder var att strypa forskares tillgång till data. Kommer företagen ens att ha intresse av att bevara material långsiktigt, när dess värde som träningsdata väl är förbrukat? Det som ivrigt samlas in idag kan lika gärna raderas i morgon. Vi varken vet eller styr över vad som kommer att ske med våra persondata. Makten över minnet – och därmed över det förflutnas framtid – ligger nu framför allt hos techjättarna.

Minnesinstitutionernas dilemma

För statliga minnesinstitutioner är spänningen mellan ökad minneskraft och integritetsrisker ofrånkomlig. Genom e-plikt – lagen om pliktleverans av elektroniskt material – och återkommande webbskördar har de en lagstadgad rätt att samla in och bevara stora mängder data från det öppna nätet. Till skillnad från Big Techs privata arkiv är denna insamling en offentlig verksamhet, bunden av reglering och ansvar inför framtiden: minnet ska inte ägas, utan bevaras. Men just offentlighörandet väcker också delikata frågor om glömskans politik.

Sådana frågor är förstas inte nya, som Burney, Dickens och James visade. I en digital tidsålder får de dock en annan komplexitet. Ett tydligt exempel är när känsliga personarkiv digitiserar och publiceras, inte minst när de innehåller spår av försök till självradering.

Kungliga bibliotekets mest kända tidigare medarbetare, August Strindberg, lämnade efter sig just ett sådant dilemma. På första sidan av hans ockulta dagbok skrev han ett tydligt direktiv att ”denna dagbok aldrig får tryckas! Detta är min sista vilja! Som måste uppfyllas!” Men han la till att den ”kanske kan deponeras i Swedenborgs-församlingen” på Nya kyrkan.³⁷ GDPR gäller bara för de levande; det finns ingen lag som skyddar de dödas rätt till postum integritet. Det som inte fick tryckas är nu en pdf på nätet – Strindbergs förseglade arkiv har blivit en öppen fil som vem som helst når online.

Hur funkar det för de levande, vars digitala spår aldrig riktigt försvinner? Gråzonen mellan det offentliga och det fördolda växer i takt med att avståndet mellan publicering och indragning krymper. Under 2010-talet bestämde sig Kissie Nilsson, en av Sveriges mest inflytelserika bloggare, för att radera hela sitt digitala arkiv. Hon ville dra sig tillbaka från offentligheten. Men hennes blogg finns ändå bevarad i bibliotekets webbarkiv inför framtida forskning. Som dåvarande biträdande riksbibliotekarie Lars Ilshammar påpekade utgör bloggen en viktig källa för att förstå 2000-talets kulturhistoria. Kissie Nilssons självradering blev i arkivet till beständig närvaro.³⁸

Bör samhällets rätt till minne väga tyngre än individens rätt till glömska – och vem avgör balansen?

Frågan är äldre än internet. Vi såg hur William Wordsworth redan för tvåhundra år sedan tog upp samma tanke, när han beskrev tystnad som ”en rätt som tillhör de bortgångna”. Wordsworth betraktade tillgång till postuma material som en avvägning mellan framtidens vilja att komma åt sådan information och de dödas önskemål om skydd. Hans ord understryker att samspelet mellan minne och glömska aldrig varit enkelt – oavsett tidens mediesystem och minnesregim. I kampen mellan offentlighetens rätt att veta och individens önskan att bli lämnad i fred är det nästan alltid offentligheten som vinner. Minnet har aldrig varit starkare, men glömskan aldrig haft sämre villkor.

Självradering som agens

Hur ser möjligheterna för glömska ut för individen? Och vad betyder självradering i en digital miljö där nästan inget försvinner? I en tid av enorma datainsamlingar online tycks den alltmer automatiserade minnesregimen ha vunnit. Vi blir till datamängder i arkivet, vare sig vi vill det eller inte. Enligt medieforskaren Andrew Hoskins krymper de oregistrerade delarna av våra liv allt snabbare – och vi konfronteras med en osäker framtid där ”arkivet överskuggar individen”.³⁹ Det är lätt att känna uppgivenhet inför en sådan minnesmakt: vi kan stänga konton, begära borttagning och rensa historik – men ändå lever våra spår vidare, ofta i dolda system, alltid bortom räckhåll.

Men om glömskan är undanträngd, är den ändå inte besegrad. Kanske kan den fortfarande göras till handling. När det byråkratiska minnet flyttas från statliga till kommersiella aktörer – och omvandlas i ett sammanhang av superdatorer och maskinell intelligens – kan det tyckas att vi går mot en aldrig tidigare skådad och skrämmande framtid. Det stämmer delvis: både AI och övervakningskapitalismen utgör nya villkor, åtminstone i fråga om skala – och begränsar i många fall kraftigt utrymmet för radering.

Ändå kan vi lära av de historiska figurer som praktiserade självradering för att skydda sig mot det oönskade minnet. Deras kreativa energi för att ta kontroll över sitt

eftermäle gjorde radering till en aktiv form av agens snarare än passiv självutplåning. För dem var självraderingen något att försvara.

Och hur tar kampen form i en skön ny värld av data? Vår digitala samtid står inför andra utmaningar än de författare som en gång la ner stor möda på att bränna sina ord – men vissa likheter kvarstår. Utsikten mot ett osäkert digitalt efterliv i övervakningskapitalismens obarmhärtiga minnesregim – där det kommersiella minnet varken bryr sig eller ger insyn – kan uppmuntra oss att minnas det diskretionsarbete som Frances Burney förespråkade för tvåhundra år sedan. Hon påminner oss om att våra efterlämningars framtida existens är en sak att ta på allvar i nuet.

Men motståndet kan inte enbart ske individuellt. För att återskapa glömskans möjligheter krävs kollektiva lösningar och politiska beslut: skydd i lag och gemensamma strategier mot den kommersiella minnesmakt som idag tycks oemotståndlig. Endast så kan våra personuppgifters efterliv ges ett faktiskt skydd. Utöver oron för vad vi lämnar efter oss borde vi också påminna oss om möjligheten att undanhålla – och om vår kvarvarande handlingsfrihet.⁴⁰

Minneshålen må vara täppta, men behovet av glömskan består. Kanske är vår uppgift nu att skapa nya sprickor – som Lila i Ferrantes romaner – för rätten att försvinna.

Noter

1. George Orwell, *1984: Nitton åttiofyra* [1949], övers. Thomas Warburton, Stockholm: Atlantis, 2009, s. 36, 39.
2. Johan Fredrikzon & Chris Haffenden, "Towards Erasure Studies: Excavating the Material Conditions of Memory and Forgetting", *Memory, Mind & Media*, vol. 2, 2023, s. 6–9.
3. Paul Connerton, "Seven Types of Forgetting", *Memory Studies*, vol. 1, nr 1, 2008, s. 60–61.
4. Denis Skopin, *Photography and Political Repression in Stalin's Russia: Defacing the Enemy*, New York: Routledge, 2022.
5. Se t.ex. Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the Past: Power and the Production of History*, Boston: Beacon Press, 2015.
6. Milan Kundera, *Skrattets och glömskans bok*, övers. Lennart Holst, Stockholm: Bonniers, 1981, s. 7.
7. Elena Ferrante, *Det förlorade barnet*, övers. Johanna Hedenberg, Stockholm: Norstedts, 2017, s. 459.
8. Benjamin Balint, *Kafka's Last Trial: The Case of a Literary Legacy*, New York: W. W. Norton & Co., 2018, s. 4.
9. Reiner Stach, *Kafka: The Decisive Years*, Princeton: Princeton University Press, 2013, s. 281–296.
10. Balint 2018, s. 90.
11. Ibid., s. 126.
12. Ibid., s. 124.
13. Ibid., s. 125.
14. Frances Burney, *The Early Journals and Letters of Fanny Burney*, red.

Lars E. Troide, Stewart J. Cooke & Betty Rizzo, Oxford: Oxford University Press, 1988–2004, vol. 3, s. 5.

15. Mary Wollstonecraft Shelley, *The Letters of Mary Wollstonecraft Shelley*, red. Betty T. Bennett, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1980–1988, vol. 2, s. 72.

16. Frances Burney, *The Journals and Letters of Fanny Burney (Madame d'Arblay)*, red. Joyce Hemlow et al., 12 vol., Oxford: Oxford University Press, 1972–1984, vol. 11, s. 443.

17. Rodney G. S. Carter, "Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence", *Archivaria*, nr 61, 2006, s. 216.

18. Burney 1988–2004, vol. 1, s. 1.

19. William Wordsworth, "A Letter to a Friend of Robert Burns", i E. Rhys (red.), *Literary Pamphlets: Chiefly Relating to Poetry, From Sydney to Byron*, London: Kegan Paul, 1897, vol. 2, s. 231–233.

20. Dickens citerad i Gladys Storey, *Dickens and Daughter*, London: F. Muller, 1939, s. 107.

21. "The Will of Charles Dickens", 12 maj 1869, i John Forster, *The Life of Charles Dickens*, London: Chapman and Hall, 1874, vol. 3, s. 517.

22. Henry James, "George Sand" [1897] i *Selected Literary Criticism*, red. Morris Shapira, Harmondsworth: Penguin, 1963, s. 160.

23. James citerad i Ian Hamilton, *Keepers of the Flame: Literary Estates and the Rise of Biography*, London: Hutchinson, 1992, s. 220.

24. Fredrikzon & Haffenden 2023, s. 9–12.

25. Johan Fredrikzon, *Kretslopp av data: Miljö, befolkning, förvaltning och den tidiga digitiseringsens kulturtekniker*, Lund: Mediehistoriskt arkiv, 2021.

26. Sarah E. Igo, *The Known Citizen: A History of Privacy in Modern America*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018.

27. Fredrikzon 2021, s. 238–246 (citat s. 240).

28. Ford citerad i Igo 2018, s. 248.

29. Igo 2018, s. 248.

30. *Ibid.*, s. 12–14, 251.

31. Ibid., s. 261.
32. Shoshana Zuboff, *Övervakningskapitalismen: Vid maktens nya frontlinjer*, övers. Ola Nilsson, Stockholm: Ordfront, 2021.
33. Simon Elmes, "The Secrets of Andy Warhol's Time Capsules," *BBC News*, 10 september 2014, <https://www.bbc.com/news/magazine-29125003>.
34. För självmonumentaliseringens längre historia, se Chris Haffenden, *Every Man His Own Monument: Self-Monumentalizing in Romantic Britain*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2018.
35. Johan Fredrikzon, "Raderingsvåldet i den AI-drivna populismens epok", *Respons*, 11 juli 2025, <https://tidskriftenrespons.se/artikel/raderingsvaldet-i-den-ai-drivna-populismens-epok/>.
36. Carl Öhman, *The Afterlife of Data: What Happens to Your Information When You Die and Why You Should Care*, Chicago: University of Chicago Press, 2024.
37. Strindberg citerad i Per Stam, "August Strindbergs *Ockulta Dagboken*", *Litteraturbanken*, 2013, <https://litteraturbanken.se/presentationer/specialomraden/OckultaDagboken.html>.
38. Se t.ex. Karin Airaksinen, "Hon var Sveriges största bloggare: Därför vill Kissie radera sin blogg", *SVT Kultur*, 21 juni 2022, <https://www.svt.se/kultur/hon-var-sveriges-storsta-bloggare-darfor-vill-kissie-radera-sin-blogg>.
39. Andrew Hoskins, "Risk Media and the End of Anonymity", *Journal of Information Security and Applications* vol. 34, nr 1, s. 3.
40. Se t.ex. Finn Brunton & Helen Nissenbaum, *Obfuscation: A User's Guide for Privacy and Protest*, Cambridge, MA: MIT Press, 2015.

Riksbankens Jubileumsfond: främjar, inspirerar och deltar

Humaniora och samhällsvetenskap behövs för att kunna förstå och hantera samhällets aktuella utmaningar, nationellt och globalt.

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) är en fristående stiftelse som stödjer forskning inom humaniora och samhällsvetenskap med anknytning till Sverige. Stiftelsen har som mål att främja hög vetenskaplig kvalitet, uppmuntra gränsöverskridande forskning och bidra till kapacitetsbyggande av svensk humaniora och samhällsvetenskap. RJ bildades då Sveriges riksbank inför sitt 300-årsjubileum avsatte medel till gagn för ett angeläget nationellt ändamål kopplat till vetenskap och forskning.

Mellan 1965 och 2025 har stiftelsen stöttat forskning med sammanlagt 19,8 miljarder kronor.

RJ 2026

Byråkrati

Redaktör: Jenny Björkman

Redaktionsråd: Katarina Barrling,
Anneli Dufva, Magnus Linton, Victor Malm

Frågan om vad som bevaras och vad som försvinner är akut i dagens uppkopplade digitala minnesekologi. När alla våra handlingar online – varje klick, varje rörelse, varje ord – sparas automatiskt väcks stora frågor om vem som får bestämma över våra spår, både idag och i framtiden. Vad innebär automatiserad och kommersiell insamling av persondata för vår minnespolitik? Hur förändras det byråkratiska minnets villkor – och var går gränsen för glömska? Frågorna är nya i sin digitala form, men har en längre historia. Finns det alls utrymme för en privatperson att stå emot Big Techs enorma minnesmaskineri?

Riksbankens Jubileumsfond publicerar under 2026 sex essäer på temat *Byråkrati*. Minnet har aldrig varit starkare, men glömskan har aldrig haft sämre villkor, skriver idéhistorikern Chris Haffenden i denna text om vår tid – epoken då allt som görs online förvandlas till råvara.

RJ2026: *Byråkrati*

Riksbankens Jubileumsfond
i samarbete med Makadam förlag

RIKSBANKENS
JUBILEUMSFOND

FRÄMJAR HUMANIORA
OCH SAMHÄLLSVETENSKAP